

VPLIV PREVODOV NA RAZVOJ NOVIH LITERARNIH VZORCEV V POEZIJI

Irena Novak Popov
Univerza v Ljubljani

1 Uvod

Predstavitev literarnih prevodov je v tem poglavju omejena na pesniška, v glavnem liriska besedila – ne le zaradi količine gradiva, ampak tudi zaradi izrazite in dolgotrajne prevlade lirike v zgodovini slovenske književnosti. V liriki se najprej napovedujejo kulturne in družbene spremembe, zaradi besedilne kratkosti in osredotočenosti na jezik je najprimernejše področje za eksperimentiranje, zaradi manjšega bralnega zaledja in odmevnega polja ima večjo literarno avtonomijo in tu je literarna evolucija potekala najhitreje in segla najdlje (Paternu 1989, 198–199).

2 Vpliv prevajanja na razvoj slovenske poezije po 2. svetovni vojni

Ko je prva leta po koncu 2. svetovne vojne literarni sistem obvladovala partijska oblast, ki je produkcijo usmerjala v shematični socrealizem, je bila reducirana tudi stilno diferencirana predvojna poezija, ki se je razvijala v stiku z evropskimi tokovi. »Tako po vojni je prejšnjo uravnoteženo upoštevanje zahodno- in srednjeevropskih ter slovanskih književnosti zamenjala močna omejitev zahodnoevropskih in nesorazmerna prevlada rusko-sovjetskih« (Stanovnik 2016, 381). Toda od začetka petdesetih let 20. stoletja dalje se začelja odpiranje sodobnim literarnim in filozofskim tokovom v svetu in s tem odklik od vladajoče doktrine ter pospešeno uvajanje novega repertoarja, modelov in besedilnih vzorcev. Pomembna protagonistka povojnega literarnega življenja Janez Menart (2003) in Ciril Zlobec (2016) se spominjata, da je bila v začetku petdesetih let, ko sta v *Mladinski reviji* in *Besedi* objavila prve prevode Musseta, Leopardija in Carduccija, dostopnost do izvirnikov in informacij o zahodnoevropskih literaturah otežena, ob manjkajočih

jezikovnih priročnikih in slovarjih je bilo znanje tujih jezikov skromno, zaradi napete politične situacije pa ni bilo ne medliterarnih stikov ne potovanj v tujino.

Pospešeno razvojno dinamiko literarna veda predstavlja kot zaporedje smeri, tokov in teženj: intimizem (obnova nove romantike), modernizem in ultramodernizem (neoavantgarda, tj. ludizem, reizem, eksperimentalna konkretna in vizualna poezija) in postmodernizem. V njih se na nove načine zlivajo aktualizirani in preoblikovani historični tokovi impresionizma, dekadence, simbolizma, ekspresionizma, nadrealizma itn. Ob tem se najprej stopnjujejo izrazi subjektivizma kot odpor do zapovedanega kolektivnega občutja, nato alienacija in depersonalizacija, brezmejna domišljija, jezikovna magija, mitizacija jezika in poezije, drzna in osamosvojena metafora, simbolno nakazovanje skrivnostnega in neizrekljivega, fragmentiranje in svobodna montaža, igrivo eksperimentiranje z zvočno in likovno razsežnostjo jezikovnih znakov. Slovenska komparativistika (Kos 2001) je ta razvoj opazovala skozi raznovrstne vplive, toda v abstraktnem modeliranju ni razložila, ali je sprejemanje drugojezičnih literarnih vzorcev potekalo v tujih jezikih ali v prevodih. Pospešen literarni razvoj namreč sovпада z razmahom literarnega prevajanja, od osemdesetih let pa prevajalsko dejavnost poleg sočasne kritiške refleksije spremlja vse bolj kontekstualno in funkcijsko utemeljena prevodoslovna analiza in zgodovina.

3 Obravnava prevodnih vplivov na razvoj slovenske poezije

Najcelovitejšo predstavitev vrednotenja prevajanja sploh, izbor, založniških možnosti in dosežkov v drugi polovici 20. stoletja je pripravila Majda Stanovnik v zaključnem delu prvega poglavja monografije *Slovenski literarni prevod 1550–2000* (Stanovnik 2005, 89–128). V krajši različici je kot razdelek *Prevodna književnost* (Stanovnik 2001, 573–595) vključen v zadnjo večavtorsko literarno zgodovino *Slovenska književnost III* (Pogačnik idr. 2001), s čimer je bilo popravljeno nezanimanje za to izvirnemu ustvarjanju ne povsem enakovredno dejavnost.

Darko Dolinar je ob pojavu novih literarnovednih paradigem ugotavljal, da »literarna veda bodisi sploh ne omeni prevodov, bodisi molče preide dejstvo, da ima opraviti s prevedenimi deli, ali pa jih obravnava kvečjemu kot obrobno zadevo drugotnega pomena« (Dolinar 1977, 278). Še bolj to velja za nacionalno literarno zgodovino, v kateri se delom iz tujih literatur ne priznava enake kompleksne narodnokonstitutivne funkcije kot domačim, tudi če »po estetskih kvalitetah presegajo vse, kar lahko [...] bralec najde v svoji nacionalni literaturi« (Dolinar 1984, 116). Kategorijo avtorske individualne izvirnosti v ozadju tovrstne selekcije so nove metode nadomestile s strukturnimi, semiotičnimi, recepcijskimi in komunikacijskimi vidiki, ki niso bili preneseni v literarno zgodovino.

Pomen in učinek prevajanja so nekateri literarni zgodovinarji sicer vključevali v posebne razprave o slovenskih pesnikih, a šele v zbirki *Interpretacije* je celoten prevajalski

opus Jožeta Udoviča predstavil Drago Bajt (1997). Med interpretacijami Kovičevega opusa je Štefan Vevar s kompleksnim teoretskim modelom pretehtal semantično, estetsko in pragmatično kvaliteto njegovih prevodov Rilkeja (Vear 2001), Amalija Maček pa je presojala prevode *Devinskih elegij* (Maček 2006). Monografija *Slovenska lirika 1950–2000* Denisa Poniža (2001) se je analizi tega, kako je na slovenske avtorje delovalo poglobljanje v poetike tujih pesnikov, izognila, čeprav je zabeležila dialoškost in medbesedilno sklicevanje, ki sta se kot znamenje erudicije, svetovljanskosti in elitnosti razmahnila pod vplivom estetike postmoderne ob koncu 20. stoletja.

Prevodoslovno refleksijo so spodbudili predavatelji tujih književnosti, raziskovalci recepcije in/ali prevajalci na filoloških oddelkih ljubljanske Filozofske fakultete, na Oddelku za primerjalno književnost, na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU in navsezadnje na Oddelku za prevajalstvo. Najpomembnejši dejavnik ozaveščanja o nujnosti in stalnosti medkulturne in medliterarne komunikacije pa so prevajalci sami. V okviru Društva slovenskih književnih prevajalcev od leta 1975 pripravljajo strokovna srečanja in samopremisleke prevajalske prakse objavljajo v tematskih zbornikih, v katerih je zbrano precejšnje število specialnih študij, posvečenih za slovensko kulturo relevantnim prevodnim besedilom in prevajalcem, zlasti iz ruščine, nemščine, francoščine, italijanščine, španščine, angleščine in poljščine. Skupaj s strokovnjaki za prevajanje se posvečajo literarnim zvrstem in medijem, posrečenim prevodom iz posameznih literarnih obdobj in določenim mednacionalnim oz. medkulturnim literarnim izmenjavam. V knjigah so zbrane študije Toneta Smoleja: *Iz francoskega poslovenjeno* (2008); Martine Ožbot: *Prevodne zgodbe* (2012) in Božene Tokarz: *Eseji o poljsko-slovenskem prevajanju* (2019). Prevajanju lirike so posvečene Smolejeve razprave o Kovičevih prevodih Paula Eluarda, Menartovem prevodu Villonove *Balade o obešencih oz. Epitafa, Podobju v Udovičevih prevodih Baudelaira*; Martina Ožbot v primerjalno perspektivo postavlja različne prevode znamenitih pesmi Giacoma Leopardija in Umberta Sabe; poljska teoretičarka pa s kulturološko-komunikacijskimi koncepti presoja prevodne izbire in rešitve Rozke Štefan, Lojzeta Krakarja, Toneta Pretnarja, Nika Ježa ter mlajših iz 21. stoletja (Jana Unuk, Klemen Pisk, Primož Čučnik, Tatjana Jamnik). Iz več prevodov izpelje občo značilnost, izviračo iz integrativne in identitetne vloge jezika v preteklosti: omejevanje svobode, kreativnosti in kršenja norm. »Pri prevodih iz poljske literature v slovenski jezik prevladuje udomačevanje drugačnosti in njeno prisvajanje« (Tokarz 2019, 91). Ta ugotovitev morda ne velja le za prozo in za poljsko književnost.

Mnogi prevajalci poezije so pesniki, ki so sami postali del kanona sodobne slovenske poezije in prevajanje razumejo kot dokazovanje razvitosti slovenščine, preskušanje njenih izraznih potencialov, zavezo bogatenju njene literarne in jezikovne kulture, zato imajo to jezikovno dejavnost za enakovredno ustvarjanju lastne pesmi. Zgodovinski pregled njihovih razmišljanj je M. Stanovnik zbrala v drugem zvezku antologije *Prevajalci o prevodu 2: Od J. Modra do J. Milič* (2016). Poeziji so posvečeni prispevki J. Menarta,

C. Zlobca, T. Pavčka, V. Tauferja, N. Grafenauerja, A. Bergerja, B. A. Novaka in J. Milič. Ob tematski kontinuiteti je opazen postopen premik od prilagajanja ciljni literarni kulturi, v kateri naj bi prevod deloval kot slovensko besedilo, k čim bolj verodostojni predstavitvi značilnosti izvirnika.

Janez Menart (*O prevajanju poezije*, 1965) je prepričan, da v dobrem prevodu prevajalec ne pokaže le individualne zmožnosti, temveč tudi sposobnost jezika. Desetletja prakse so ga prepričala, »da je slovenščina med vsemi jeziki, ki jih pozna[m], za prevajanje poezije najokretnejša in najprimernejša, saj ima v srečnem razmerju usklajene vse elemente, ki ji omogočajo, da se lahko prilagodi zahtevam poetik raznih jezikov« (Menart 1987, 38). Ciril Zlobec v vzratnem pogledu priznava: »Prevajanje tujih pesnikov se že od vsega začetka prepleta z mojo poezijo in mi (morda?) tako pomaga ohranjati kontinuiteto pesniškega navdiha« (Zlobec 2016, 321). Njegova estetska norma je bližanje besedila ciljnemu bralcu, saj ga pri branju ne sme motiti pomisel, da bere prevod, temveč slovensko pesem. Tone Pavček svojo izkušnjo primerja hoji po ozki brvi, ki nad dvema jezikovnima prepadoma vodi od izvirnika k prevedeni pesmi, zaključuje pa z druženjem, prijateljstvom, tovarišijo duš, sprejemanjem, vstopanjem drugega pesnika vanj, »da bi se ponovil v tebi in s tabo v nekem drugem jeziku živel za druge« (Pavček 2016, 242). Spoznavno-afektivne razsežnosti prevajalca danes zajema pojem (intersubjektivna) empatija.

Med prevajalci in uredniki, ki se uveljavljajo od sedemdesetih let dalje, izstopata Niko Grafenauer in Aleš Berger. Grafenauer poudarja, da je spričo skrajne pomenke nasičenosti in odprtosti pesmi »prevod lahko le tista kreacija, ki je mimetična v odnosu do izvirnika in kot poiesis izvirna v domačem jeziku« (Grafenauer 2016, 245), torej posnetek originala in poustvaritev estetske tvorbe v drugem jeziku. Dvojni proces pogojuje prevajalčeva afiniteta, tj. doživljajsko individualizirano in eksistencialno zavezujoče razmerje do izvirnika, ki se pogloblja in razširja z branjem sekundarne literature in interpretacij. Beležka Aleša Bergerja, ki je v Arlesu leta 1989 prevajal Renéja Chara, priča o izzivih in zaupanju: »Jezik njegovih zgoščenih aforizmov, za katere se pri izboru najraje odločam, je eliptičen, vrtočlavo metaforičen in hote zastrt, in seveda poln pasti za bralca, kaj šele za prevajalca. [...] Koliko tega lahko ohrani prevajalska odločitev, kako se rešuje pred neodvrtljivimi krnitvami, kje lahko nadomešča izgubljeno in dopolnjuje manjkajoče? [...] Kljub vsem dvomom in nelagodjem vendarle upam, da zmore prevod zaobseči večino energij izvirnika in torej tujega avtorja ne preveč poškodovanega prenesti v domači jezik« (Berger 1998, 12).

Dolgoletne izkušnje iskanja učinkovitih rešitev so pesniki-prevajalci nadgradili v refleksijo prevajalskih načel in norm: poglobljeno razumevanje jezikovnih, estetskih in širših družbeno-kulturnih okoliščin nastanka in delovanja izvirnika, izbira sodobne, zvrstno ustrezne jezikovne ravni prevoda, iz tradicije izhajajoče spoštovanje ritmičnih in glasovnih značilnosti izvirnika, ustvarjalno prilagajanje prozodičnim, morfološkim,

leksikalnim in skladenjskim možnostim ciljnega jezika ter kompenzacija neizbežnih odmikov in izgub z ustvarjanjem kompleksnosti na drugih jezikovnih ravninah.

Ko so se v procesu modernizacije v izvirni produkciji klasične oblike razrahljale v prosti verz, prozaizacijo in bližanje govornemu jeziku, so prevajalci vztrajno raziskovali s historičnimi pomeni nasičene tujejezične oblike. Splošno ugotovitev o posredovanih verzni vzorcih in kitičnih strukturah je zapisal T. Pretnar: prevod jim dodeljuje drugačno mesto, kot so ga imeli v izvirni literaturi, saj »gubijo prvotno modulativnost sporočila in zgolj bogatijo strofični repertoar v zakladnici nacionalnih besedil« (Pretnar 1986, 145).

Veliko jezikovne spretnosti je zahtevalo prilagajanje verzni vzorcev iz jezikov, ki temeljijo na drugačnih prozodičnih lastnostih: na kvantitativnem razlikovanju dolgih in kratkih zlogov (npr. grški in latinski heksameter) ali na stalnem naglasnem mestu (npr. poljščina, francoščina). Analiza klasičnega filologa Kajetana Gantarja (2016, 131–138) je pokazala, kako je Anton Sovre v prevodu Homerjevih epov praktično razrešil nekdanjo »pravdo o slovenskem šestomeru« (o spondejih in cezuri) ter »nazorno pokazal zmogljivost in prožnost slovenskega heksametra« (Stanovnik 2005, 104). Na posnemanje ritmične in melodične strukture moderniziranega laškega enajsterca pri italijanskih pesnikih je opozarjal Zlobec (1963), saj bi sproščanje metričnih okvirov in inverzije besednega reda bralec lahko imel za prevajalčevo kaprico. Menart (1983) je v predstavitvi Shakespeara in Byrona pisal o ustreznih petstopičnega jambskega verza v sonetih in umetelno rimanih kiticah. Niko Košir, Marija Javoršek in Aleš Berger so v epski poeziji odlično posneli španski in francoski asonirani verz, Marjan Strojman pa dvodelni staroangleški aliteracijski verz. Prilagoditve so zahtevali tudi klasični trinajst- in enajstzložni poljski verz ter francoski aleksandrinec (z določenim mestom cezure in dvema stalnima naglasnima mestoma), ki so ga že od razsvetljenstva naprej slovenili z enako dolgim jambskim ali jambiziranim verzom ali skrajševali v enajsterec.

Rešitve v starejših in lastnih prevodih poljskih pesnikov od renesanse do simbolizma sta obravnavala R. Štefan (2003, 2006) in T. Pretnar (1993), prevajanje dvodelnega aleksandrinca v klasicističnem dramskem in simbolističnem lirske verzu z rimanim ali asoniranim izglasjem pa je natančno opisal Boris A. Novak v monografijah *Oblika, ljubezen jezika. Recepcija romanskih pesniških oblik v slovenski poeziji* (1995) in *Salto immortale* (2011). Tudi v novem stoletju so prevajalci izpostavljali izzive pri posredovanju oblikovnih razsežnosti: ob prevajanju vedskih pesmi je Vlasta Pacheiner Klander uravnotežala zmerno imitativne rešitve, posnemajoče izviričnik, in zmerno analogne, po zgledih tradicionalnih verzov ciljne književnosti (Pacheiner Klander 2016, 356–358). Poznavalec latinske srednjeveške lirike (s kvantitativno metriko ali naglasno ritmiko in umetelnim rimanjem) Primož Simoniti je skušal v prevod ujeti »po možnosti vse oblikovne značilnosti,« saj je »čar te poezije njena izrazita umetelnost, artifičnost, pesniška faktura, ki gradi na obilici oblikovnega okrasja« (Simoniti 2016, 316).

Prevajalci so tudi ključni usmerjevalci recepcije in razširjevalci strokovnega znanja o svetovni poeziji, s tem ko v spremnih besedah h knjižnim objavam opisujejo družbene okoliščine, skicirajo življenje, literarno kariero in bibliografijo pesnika, pojasnjujejo značilnosti in razvoj njegove poetike, položaj v izvorni literaturi in dotedanje poznavanje na Slovenskem. Včasih vanje vgrajujejo izraze afinitete do avtorjev izvornikov, utemeljujejo izbiranje reprezentativnih besedil, poročajo o prevajalskih zadregah, se lotevajo interpretacij, sklicujoč se na tehtne strokovne študije, ali poročajo o preverjanju s prevodi v druge jezike.

V 17. zborniku DSKP *Prevod in narodova identiteta* (1993) je Drago Bajt objavil natančen pregled »Knjižni prevodi svetovne poezije v slovenščino po letu 1945« (Bajt 1993, 28–38), iz katerega je vidna dinamika objavljanja prevedene poezije – od zgolj ene knjige leta 1946 in nekaj knjig do 1958, do 16 knjig leta 1992, z vrhunci v sedemdesetih, ko jih je izhajalo od 12 do 28 letno – in statistika po jezikih: največje število v celoti pripada srbsko-hrvaškemu, 52, in ruskemu, 51, polovica slednjega od 1945 do 1967, nemškemu 28, starogrškemu 28, francoskemu 27, italijanskemu 27, angleškemu 27, španskemu 22, latinskemu 20, ob odsotnosti slovaške, belgijske, srednjeameriške in arabske poezije v slovenskih prevodih. Ko je število knjižnih objav očiščeno ponatisov – največkrat pesmi Puškina, Goetheja, Shakespeara, Rilkeja, Garcie Lorce, Baudelaira, Villona, Nerude, Quasimoda, Danteja, Eluarda, Byrona, Carduccija, Tagoreja in zaradi šolske rabe nenehno navzoči Homerjeva *Iliada* in *Odiseja* – se avtorju ponuja sklep: »Med pomembne prevode sodi skupaj kakih 120 avtorjev in okoli 30 antologij« (Bajt 1993, 31). Da spisek »Pomembni pesniški prevodi 1945–1992« ni popoln, pomislimo, če imena avtorjev in naslovov izborov primerjamo s prejemniki Sovretove nagrade: manjkata Makedonca Kočo Racin (prev. Ivan Minatti, 1971) in Vlada Urošević (prev. Veno Taufer, 1975). M. Stanovnik (2005, 106) med prevedenimi pesniki v zbirki *Lirika* navaja imena, ki jih v Bajtovem prikazu ni: Hikmet, Daglarca, Tadijanović (prev. Minatti), Kochanowski, Jevuhulan, Gałczyński (prev. Krakar), Prévert (prev. Menart), Propercij, Katul (prev. Gantar), Hughes (prev. Taufer), Blake, Plath (prev. Avanzo). Med prevode »pesnikov z omejenim rokom trajanja« sta uvrščena tudi vodilni francoski romantik Victor Hugo in popularni Jacques Prévert. Razlog za to se morda skriva v vrednotenju prevodov (ali prevajalcev) in v odkluku od jugoslovanskih pesnikov, ki se niso vrasli v slovenski literarni spomin, čeprav so se v času Jugoslavije pogosto prevajali.

Iz omenjenega Bajtovega prikaza (še) ni razvidno, da so se nekatera dela prevajala večkrat, bodisi kot nadaljevanje, jezikovna posodobitev ali kot polemika s predhodnikom. Starejši primeri med epi v verzih so trije prevodi delov Dantejeve *Božanske komedije*: *Pekel* Tineta Debeljaka (Buenos Aires 1959), *Pekel* in *Vice* Alojza Gradnika (1959 in 1965) in prevod celotne pesnitve Andreja Capudra (1972); dva skoraj sočasna prevoda Puškinovega romana v verzih *Jevgenij Onjegin*: Rado Bordon (1962) in Mile Klopčič (1967); ter dva prevoda pesnitve *Gorski venec* Petra Petrovića Njegoša:

A. Gradnik (1947), Andrej Arko (1983), ki se jima je nedavno pridružil še tretji Miklavža Komelja (2021). Znameniti primeri ponovnega, vzporednega in dodatnega prevajanja lirike (in poetične proze) so prevodi poezije Odysseasa Elytesa (J. Moder 1980 in M. Tavčar 1984), Jacquesa Préverta (J. Menart 1971 in A. Berger 1986, 2018) in Stéphana Mallarméja (B. A. Novak 1989 in M. Crnkovič 1990).

Včasih je med dvema prevodoma večja časovna razdalja in se zdi novi prevod jezikovno sodobnejši, natančnejši in formalno zvestejši: Baudelairove *Rože zla* (Udovič-Vodušek–Vipotnik–Capuder 1977 in Marija Javoršek 2004), Shakespearovi *Soneti* (J. Menart 1965 in S. Fišer 2005), Eugenio Montale (C. Zlobec 1975 in M. Dekleva 2012), Whitmanove *Travne bilke* (P. Levec 1962 in U. Mozetič 1989, 1999; z naslovom *Listi trave* A. Pepelnik–P. Čučnik 2019), Paul Celan (N. Grafenauer 1985 in V. Snój 2019–2020), Friedrich Hölderlin (N. Grafenauer 1978 in V. Snój 2006).

Tudi prevajalci sami so, upoštevajoč kritike, lastne prevode izboljševali: Kovič po ne čisto upravičeni kritiki J. Javorška prevod Paula Eluarda (šele v knjigi iz 2006) in Zlobec po kritiki N. Koširja svoj prvi prevod Giosuèja Carduccija (1971) v novejšem izboru (1982). Menart je kritiko Mihe Pintariča o znižanem registru na mestih predvidenega sublimnega v znameniti Villonovi *Baladi o obešencih* (Pintarič 2002, 131–135) obšel, na kritiko Mete Grosman, da je poenostavljal Shakespearove sonete, pa se je odzval z obsežno razpravo *O prevajalskem ptičjem mleku* (Menart 2002, 61–91). Tu je ponovil svoja prevajalska načela (lepota ciljnega besedila in oblikovno posnemanje sta nadrejeni leksikalni zvestobi izvorniku), ugotavljal variabilnost možnih prevodov, razdril pojem neprevedljive pesmi, ugovarjal nemogočim zahtevam literarne in jezikoslovne vede do prevajalcev ter še zadnjič dokazal svojo spretnost z novimi rešitvami – z zadržkom, da natančnejši in zvestejši prevod deluje manj poetično.

Novejši prevodi se vse pogosteje objavljajo vzporedno z izvirnimi besedili, iz česar lahko kompetentni bralci razberejo prevajalske strategije, kolikor niso izrecno navedene v opombah. Tako sta B. A. Novak in M. Crnkovič v izbor Mallarméjeve poezije vključila nekaj primerov izvornika in pojasnila, kako sta se lotila soneta z začetnim verzom *Ses purs ongles très haut dédiant leur onyx* in redkih besed v kvartetnih rimah (onyx – Phénix – ptyx – Styx – nixe – fixe). Novak je prve štiri besede na -ix/-yx ponovil v prevzetih besedah in imenih (oniks – Feniks – ptiks – Stiks), Crnkovič pa jih je postavil na druga mesta, neslišno razliko med francoskimi moškimi in ženskimi rimami pa posnel v izmenjavo -èn/-èna in -ét/-éta. Ob tem se zaveda, da je slovenski prevod »nesporno največje mojstrovine francoske verzifikacije« le pogojno veljaven, ker je tudi poigravanje s črkami znotraj besed neprevedljivo (Crnkovič 1990, 267). Novak priznava, da ostaja sonet hermetičen kljub avtorjevi razlagi prizora in mnogim interpretacijam: »Nekaterih verzov kratko malo ni mogoče enoznačno dešifrirati« (Novak 1989, 128). Sočasni slovenski podobi Mallarméja sta mnogo bolj različni kot časovno bolj oddaljeni Baudelaira. V *Strukturi moderne lirike* (Friedrich 1972, 147) prav ta sonet ponazarja postopek

brisanja stvari in ustvarjanje nove jezikovne realnosti. Slovenski prevod tu ne posnema verzne oblike (aleksandrinca) in dva para znamenite rime podaja v dvozložni varianti (oniksa – Feniksa – ptiksa – Stiksa).

V dvojezični zbirki *Mojstri lirike* se je prvotne izbore krčilo in hkrati razširjalo z novimi pesmimi: Pabla Neruda sta po Udoviču prevajala še Aleš Šteger, neobjavljene pesmi pozneje Veronika in Christi Dintinjana; izboru pesmi F. Garcie Lorce sta celotne zbirke/cikle dodajala C. Bergles (*Pesnik v New Yorku* 1995) in A. Berger (*Ciganski romansero – Romancero gitano*, 2007). Pri tem novi Bergerjev prevod sledi večkrat zapišani ugotovitvi (Moder 2016, 108–115; Bajt 1997, 205–221; Berger 1997, 238–243, Pregelj 2006, 70–77), da niti Gradnik niti Udovič nista upoštevala iz starih španskih romanc prevzete forme izvirnika, ki ima pri nas tradicijo posnemanja (Prešern, Vraz) in prevajanja (Niko Košir: *Španske romance*, 1961), se pravi osmerci z obvezno dvozložno asonanco v vsakem drugem verzu (Markič 2002, 209–214).

S pojavom več prevodov istega dela se postopoma bližamo »stanju višje prevodne kulture« (Maček 2006, 105), a nekateri priljubljeni pesniki krožijo v nespremenjeni prvotni podobi, npr. Menartov François Villon in Kovičeva Rainer Maria Rilke in Georg Trakl. Prvi prevod ima, »če nam je delo všeč, ob vseh morebitnih pomanjkljivostih, psihološko prednost: navezali smo se nanj« (Berger 2012, 1346).

4 Založbe in zbirke pesniških prevodov

Za objavo pesniških prevodov sta bili najbolj zaslužni Mladinska knjiga in Cankarjeva založba. Njuni uredniki za leposlovje so premišljeno izbirali urednike knjižnih zbirk ali podprli predloge zanje (U. Kraigher in A. Berger zbirke *Knjižnica Kondor*; J. Moder zbirke *Nobelovci*, L. Krakar in A. Berger zbirke *Lirika*), ti pa za delo poiskali kvalitetne prevajalce, ki so se tujim pesnikom posvečali dlje časa in vzorčne primerke najprej objavljali v revijah. *Knjižnica Kondor* (od 1956 dalje), namenjena srednješolski in študentski javnosti, prinaša z opombami in spremnimi besedami opremljene knjige izbranih pesmi kanoniziranih avtorjev, od antike do modernizma, ter odlomke pomembnih epskih del, začeni s Homerjevo *Iliado* v Sovretovem prevodu. Iz zaporedja objav je razberljiva sočasna kulturna in izobraževalna politika, ki je vplivala na slovensko pojmovanje kanona svetovne književnosti in s prevodi epike zapolnjevala slovenski literarni primanjkljaj.

Med epskimi pesnitvami so bili v odlomkih objavljeni Dantejev *Pekel* (A. Gradnik 1959) in *Božanska komedija* (A. Capuder 1966), *Španske romance* (N. Košir 1961), *Ep o Gilgamešu* (M. Avsenak 1963), Goethejeva *Herman in Doroteja* (D. Ludvik–F. Albrecht–J. Glazer–L. Novy–A. Sovre 1966), *Pesmi in pesnitve* A. Mickiewicza (R. Štefan–D. Ludvik–J. Udovič 1967), *Bhagavadgita* (V. Pacheiner 1970), *Pesem o Nibelungih* (M. Avsenak 1972), Goethejev *Faust. Prvi del*. (B. Vodusek 1973), Hesiodova *Teogonija* (K. Gantar 1974), Chaucerjeva *Iz Canterburyjskih zgodb* (M. Strojman 1974), gruzijski

Šote Rustavellija *Vitez v tigrovi koži* (T. Pavček 1975), Camõesova *Luiziada* (A. Capuder 1976), Ovidove *Metamorfoze* (K. Gantar 1977), Njegošev *Gorski venec* (A. Arko 1983), Puškinov *Jevgenij Onjegin* (M. Klopčič 1987), *Kalevala* (J. Ovaska Novak 1991) in *Beowulf* (M. Strojjan 1992).

Med lirskimi pesniki so bili najpomembnejši prevodi renesančnih (Petrarca A. Capudra 1980), romantičnih (A. S. Puškin 1963; Lermontov M. Klopčiča 1965, Goethe F. Albrehta–J. Glazerja–A. Sovreta–D. Ludvika–L. Novy 1966; E. A. Poe A. Arka 1985; Novalis Š. Vevarja 1995), pesnikov dekadence (C. Baudelaire, več prevajalcev 1977; A. Rimbaud B. Mozetiča, 1984), vplivnih prenoviteljev (W. Whitman P. Levca 1962) ter pesnikov 20. stoletja: R. Tagore (prev. A. Gradnik 1958), I. G. Kovačič (prev. T. Pavček 1966), S. A. Jesenin (prev. T. Pavček 1967), R. M. Rilke (prev. K. Kovič 1968), T. S. Eliot (prev. V. Taufer 1982). V tej zbirki sta izšli dve odmevni stilni antologiji, izbor francoskih nadrealističnih besedil *Noč bliskov* (prev. A. Berger 1974) in *Antologija konkretne in vizualne poezije* (ur. D. Poniž 1978) ter več nacionalnih antologij. *Knjižnica Kondor* je popularizirala že prevedena dela, spodbudila nove prevode in poznejše prevajanje integralnih besedil (*Kalevala* 1997, *Canterburyjske povesti* 2012).

Bolj elitno, tako glede opreme kot nabora avtorjev, s katerimi se je bogatilo pojmovanje svetovne poezije in spoznavalo sodobno, je bila zasnovana zbirka *Lirika* pri Mladinski knjigi. Od 1971 do 2003 so v njej izšle izbrane pesmi 97 tujih pesnikov, večinoma dotlej neznanih in še neprevedenih. Antično liriko so obogatili Sapfo, Propercij, Katul, Pindar (prev. A. Sovre, K. Gantar, J. Mlinarič, F. Bradač, N. Omerza, I. Hribovšek, J. Šmit), renesančno Petrarca (prev. A. Capuder), Villon (prev. J. Menart) in Kochanowski (prev. L. Krakar). Največ je romantikov: H. Heine (prev. Klopčič), G. G. Byron, A. de Musset, R. Burns, A. de Lamartine, A. de Vigny, (prev. J. Menart), G. Leopardi, G. Carducci (prev. C. Zlobec), W. Wordsworth, J. Keats (prev. A. Arko), W. Blake (prev. M. Avanzo), F. Hölderlin (prev. N. Grafenauer), A. Mickiewicz (prev. L. Krakar), J. Słowacki (prev. R. Štefan), C. Norwid (prev. T. Pretnar), K. H. Mácha (prev. D. Ludvik). Sledijo jim simbolisti S. Mallarmé, P. Valéry, P. Verlaine (prev. B. A. Novak), ekspresionisti G. Trakl (prev. K. Kovič), G. Benn (prev. N. Grafenauer), začetniki modernizma in modernisti V. Majakovski, A. Blok, M. Cvetajeva, B. Pasternak, A. A. Ahmatova (prev. T. Pavček), O. Mandelštam (prev. D. Bajt), Z. Herbart (prev. T. Pretnar–N. Jež), E. Pound, T. Hughes, W. B. Yeates (prev. V. Taufer), P. Celan (prev. N. Grafenauer), A. Breton, R. Char (prev. A. Berger), S. Plath, W. C. Williams (prev. M. Avanzo). V nekatere knjige so bili vključeni tudi starejši prevodi, tako da »so v posameznih knjigah, ne samo v zbirki kot celoti, zajete različne generacijske in individualne prevajalske strategije in prakse« (Stanovnik 2006, 106).

Knjigotrško uspešna je bila zbirka del Nobelovih nagrajencev za literaturo *Nobelovci* Cankarjeve založbe, v kateri je prevajalec in urednik Janko Moder med leti 1973 in 1985 objavil reprezentativna dela 20 pesnikov. V slovenski prostor so na novo vstopili

nekateri iz neevropskih dežel in manjših perifernih literatur: Provansalec F. Mistral, Irec W. B. Yeates, Šved E. A. Karlfeldt, Čilenca G. Mistral in P. Neruda, Mehičan O. Paz, Španca J. R. Jiménez in V. Aleixandre, Grka G. Seferis in O. Elytes, Poljak C. Miłosz, Čeh J. Seifert, poleg Nemke N. Sachs, Francozov Sully Prudhommea in Saint-John Persea, Italijanov E. Montaleja, S. Quasimoda in Rusa J. A. Brodskega. Odlika zbirke so poglobljene spremne besede ter zgodovina slovenske recepcije v bibliografiji člankov in dotedanjih prevodov, ki jo je pripravljala Jože Munda.

Ožji izbor je izšel v zbirki *Bela krizantema* Cankarjeve založbe, v kateri so odmevni pesniki (tudi s poetično prozo) Dylan Thomas (*Praprotni grič* v prevodu J. Udoviča, 1965), Lautréamont (*Maldororjevi spevi*, 1985) in Guillaume Apollinaire (*Sonce prerezan vrat*, 1992), A. Bergerja; vzporedni prevodi S. Mallarméja (*Knjiga* 1990) in C. Baudelaira (*Spleen* 1992) M. Crnkoviča. Alternativnost se pozneje nadaljuje z novimi natančnimi, zapletenejšimi prevodi Shakespearovih *Sonetov* (S. Fišer 2005) in celotne Baudelairove zbirke *Rože zla* (prev. M. Javoršek 2004) ter z velikim renesančnim epom Johna Milтона *Izgubljeni raj* (prev. M. Strojjan 2003). Tu je izšlo več obsežnih, pregledno urejenih nacionalnih antologij, ob katerih so se združili ključni prevajalci iz posameznih jezikov in knjige tudi uredili: ameriško leta 1986 M. Avanzo, špansko leta 1987 J. Udovič, N. Košir in T. Pavček, rusko leta 1990 T. Pavček, angleško leta 1997 M. Strojjan, nemško leta 1998 K. Kovič in N. Grafenauer, francosko leta 2001 B. A. Novak.

Zunaj omenjenih zbirk sta bila najbolj opažena že pred vojno izdana, pozneje večkrat ponatisnjena antologija *Kitajska lirika* (prev. A. Gradnik) in izbor lirike F. Garcie Lorca *Pesem hoče biti luč* (1958). A. Berger se spominja, da je bil vpliv Udovičevega prevoda Garcie Lorca »na mlajšo pesniško generacijo orjaški in osvobajajoč,« saj je bila njegova »poetika v precejšnjem neskladju s tedaj prevladujočo normo« (Berger 1997, 238).

Distribucija v zbirkah z velikimi nakladami je sicer dosegla več bralcev, ki so po raziskavah bralne kulture kupovali le 2 % (1979) ali 3 % (1984) pesniških zbirk tujih pesnikov (Žnidaršič 1985, 113). Kljub krčenju programov in naklad izvirne in prevedene poezije je v obdobju tranzicije Mladinska knjiga ohranila tradicijo izdajanja vrhunskih del. V prvi dvojezični zbirki *Mojstri lirike* je A. Berger uredil 20 knjig ponatisnjenih in novih prevodov kanonizirane svetovne poezije, zbirka *Nova lirika* pa danes širi nabor še neprevedenih pesnikov 20. stoletja, pri čemer se uveljavljajo mlajši prevajalci.

5 Prevodno uvajanje novih literarnih vzorcev

Za širjenje slovenskega literarnega obzorja in bogatenje pojma svetovna književnost so bila relevantna najprej antična in romantična, v manjši meri renesančna besedila, pri čemer prevodi niso »delovali kot živa, še vedno aktualna literatura, ampak bolj kot programirano odstranjevanje belih lis slovenske prevodne literature« (Stanovnik 2006,

196). Od konca šestdesetih let dalje novi literarni vzorci prihajajo iz poezije dekadence, nove romantike in simbolizma, razvojno najbolj produktivna pa je recepcija avantgardnih gibanj in modernizma: ruskega futurizma, akmeizma, francoskega nadrealizma, španske generacije 1927, italijanskega hermetizma, ameriškega imagizma idr.

Spregledana spodbuda za prisvajanje hermetične, polisemične moderne poezije je bil Dolinarjev prevod monografije Huga Fridericha *Struktura moderne lirike* (1972). Nemški romanist je ključne prelome s tradicionalnim pesništvom umestil v Baudelairove, Rimbaudove in Mallarméjeve inovacije, nadaljevanje pa ponazoril z dodatkom »pesmi 20. stoletja«. Samo Garcia Lorca, Eluard in Prévert so bili pri nas že znani, prvič pa so se tu pojavili Francoza G. Apollinaire, Saint-John Perse, Španci J. R. Jiménez, R. Alberti, G. Diego, G. Guillén, V. Aleixandre, Italijani G. Ungaretti, E. Montale, S. Quasimodo, Anglež T. S. Eliot, Nemci G. Benn, K. Krolow in M. L. Kaschnitz. Prevajalci izbranih pesmi, natisnjenih vzporedno z izvirniki, so se kmalu posvetili obsežnejšim predstavitev teh pesnikov, le Rimbaudovo eksplozijo imaginacije in Mallarméjevo estetsko kristalizacijo v skrivnostno »čisto« poezijo smo Slovenci še dolgo lahko brali samo v izvirniku.

V omenjenem Bajtovem pregledu je tudi dragoceno opozorilo o tesni prepletenosti prevajanja in oblikovanja osebnega pesniškega profila, čeprav avtor ni specificiral, na katerih (idejnih, motivno-tematskih, jezikovno stilnih, oblikovnih) ravneh je potekalo sprejemanje tujih vzorcev. »Danes ne moremo zanikati, da so tudi prevodi brusili in izostrili individualne poetike Voduška (Baudlaire, Benn), Vipotnika (Baudelaire), Klopčiča (Jesenin, Nekrasov, Heine), Udoviča (Garcia Lorca), Šmita (Katul) Zlobca (Popa, Ungaretti, Quasimodo, Montale), Menarta (Byron, Villon, Musset, Burns), Pavčka (Jesenin, Ahmatova, Pasternak, Cvetajeva), Koviča (Rilke, Trakl), Tauferja (Eliot, Pound), Grafenauerja (Hölderlin, Benn), Ognja (ameriški beatniki)« (Bajt 1993, 34). K omenjenim bi dodali Novaka (Mallarmé, Valéry, Verlaine, trubadurska lirika). Pri tem ne gre spregledati dejstva, da so najzapletenejša besedila v tem obdobju posredovali tudi prevajalci, ki se sami niso uveljavljali kot pesniki: od starejših Kajetan Gantar, Primož Simoniti, Janko Moder, Niko Košir, Rozka Štefan, od mlajših Aleš Berger, Andrej Arko, Drago Bajt, Tone Pretnar, Marjan Strojani in Marko Crnkovič.

O formativni vrednosti prevajanja in prevodne poezije kot spodbude za razvijanje lastne je moč veliko izvedeti iz pričevanj pesnikov, ki so za *Antologijo svetovne poezije v izboru slovenskih pesnikov, Orfejev spev* (1998) uredniku Niku Grafenauerju posredovali izbor desetih najljubših pesmi ter v spremljajoči razlagi navajali, kako je soočanje z drugim delovalo na njihovo dožemanje in pisanje. *Orfejev spev* je tako precej natančen zemljevid recepcije oziroma »bilanca pesniških prevodov, ki so reprezentativni skupini slovenskih pesnikov iz druge polovice 20. stoletja največ pomenili« (Stanovnik 2006, 108).

Antologijo je oblikovalo dvaintrideset pesnikov vseh generacij, med katerimi so mnogi prevajalci, vsi pa občutljivi bralci poezije, ki je izoblikovala njihovo identiteto in način pisanja. Izbrali so 292 pesmi 136 tujih pesnikov, sočasnih in starejših, naknadno

odkritih; od štiri do deset pesmi izmed naslednjih: Eliot, Mandelšam, Celan, Baudelaire, Garcia Lorca, Mallarmé, Hölderlin, Puškin, Borges, Ahmatova, Li Taipo, Neruda, Miłosz, Benn, Paz, Shakespeare, Yeates. Trikrat so bili izbrani Auden, Blake, Char, Dickinson, Heine, Jiménez, Kavafis, Pavese, Pessoa, Ponge, Rimbaud, Stevens, Trakl in Vallejo.

Tudi tam, kjer obstaja več prevodov iste pesmi, so se izbiralci držali prevoda, ki jih je očaral, četudi je za njim nastal novejši, ki naj bi prekosil prejšnjega. M. Stanovnik (2006, 108) opaza, da so se več pesnikom priljubili nekateri starejši Župančičevi, Gradnikovi, Karlinovi in Voduškovski prevodi. Za nove lastne prevode so se zaradi »presilne privlačnosti in urednikove spodbude k prevajanju« odločili M. Jesih, I. Osojnik in M. Komelj, tudi v primerih, ko so prevodi teh pesmi že obstajali.

Pesniki so lastne prevode izbirali zato, ker so jim ostali najljubši tisti, ki so jih sami prevajali in ker je v prevodu vsebovan dobršen del prevajalca samega (Zlobec, Pavček, Kovič, Grafenauer, Bergles). Taufer je zapisal, da je izbrane pesmi »z zaljubljenostjo in občudovanjem« prevajal »prav zato, ker bi bile to 'moje' pesmi, če bi jih zmožel« (Taufer v Grafenauer 1998, 140). Eksplicitna je Novakova utemeljitev: »Na formiranje mojih literarnih obzorij in mojega pesniškega glasu sta bistveno vplivala Mallarmé in Valéry, Verlaine pa mi je bil blizu po čarobno mehki muzikalnosti svojega verza. Da bi povrnil svoj pesniški dolg tem trem pesnikom, sem jih prevedel v slovenščino« (Novak v Grafenauer 1998, 444). Grafenauer in Novak sta tu in v spremnih besedah h knjižnim objavam svojih prevodov izpisala globlje interpretacije o moderni izkušnji breztemeljnosti in črpanju iz zaloge preteklih jezikovnih plasti. Ko omenjata idejne, tematske, žanrske in oblikovne značilnosti, ki sta jih zaznala in prevzela v svojih ustvarjalnih postopkih (himna, elegija, sonet, balada, zlitje pomena in zvena, večpomenskost razstavljenih besed, fluidna sintaksa ipd.), izpostavljata tudi to, da sta se na sprejemanje pripravljala skozi osebni ustvarjalni proces. Grafenauer je v poznejšem zapisu koncept vpliva iz podrejenosti preobrnil v aktivno recepcijo: ljudje vplivu niso kar prepuščeni, ampak »ustvarijo vplive, potrebne za uresničevanje njihovih [lastnih] namenov« (Grafenauer 2010, 509)

Raziskava geneze sodobne slovenske lirike bi si lahko pomagala tudi s pričevanji pesnikov, ki sami niso prevajali, so pa med preskušanjem jezikovnih postopkov spremljali dosežke francoske in ruske avantgarde ter angleškega in ameriškega modernizma. Tako je nekdanji avantgardist A. Brvar pri Majakovskem, Apollinairu, Poundu, Eliotu, Audnu in Pongeu odkrival moderno senzibiliteto, odtujenost v stehneziranem svetu, utopičnost in angažiranost, preplet umetniškega inženirstva in življenjske tragike, kalejdoskopsko montažo, znanstveno precizni objektivistični opis in vnašanje drobcev praktičnosporazumevalnih govoric. Poznavalec postmodernizma A. Debeljak pa je ob izčrpanosti dereguliranega modernizma raje izbiral med predhodniki in nadaljevalci romantičnega hrepenenja po idealnem, absolutnem, prvobitnem, celostnem, v katerem vidi poskus

presejanja razkola na čutno zaznavanje in duhovno spoznanje, ob hkratnem zavedanju o fragmentarizaciji jaza, usodno poškodovani lepoti narave in zastrti mitski skrivnosti.

6 Zaključek

V periferni literaturi maloštevilnega naroda ima prevajanje pomembno vlogo pri uvažanju tujih jezikovnih, književnih in kulturnih modelov. Prevodi, ki pri nas predstavljajo tretjino knjižnih publikacij, so sredstvo pozitivnega transfera iz izhodiščnega v ciljni jezik: »prevajalec z večjo verjetnostjo izbere nekatere značilnosti (npr. strukture), ki so v ciljnem jeziku že prisotne in so analogne značilnostim izhodiščnega jezika, a bi pri izvornem tvorjenju besedil ne bile izbrane, ker njihova razpoložljivost ne bi bila tako očitna.« (Ožbot 2012, 20) V štirih povojnih desetletjih nastajajo skrbno izdelani prevodi, na podlagi prakse se razvija tudi prevajalska (samo)refleksija z izrecnimi splošnimi načeli, izjemoma tudi teoretski modeli za občutljivo presojo prevodne ustreznosti. S tem narašča spoštovanje kulturnih, literarnih in jezikovnih veščin sicer skritega prevajalca, ki v svojem izdelku pušča zaznavno osebno sled. Bolj parcialne, na posebne primere omejene so raziskave učinkov na ciljno literarno kulturo, sprejemanje impulzov, način prisvajanja ter prilagajanja lastnim potrebam. Tu prevladuje historična rekonstrukcija konteksta: priložnosti, srečnih personalnih naključij, znanja, zmožnosti, naporega in potrpežljivega dela, presoja in primerjava različnih rezultatov. Samo specialisti za določene književnosti zaznavajo praznine, kot celota pa postaja polje prevodne književnosti vse bolj nasičeno in raznoliko. Prevodi delujejo kot integralni del ciljne literature: bralci se ob njih ne sprašujejo o izvorniku (redki zmorejo brati zapleteno zakodirano poezijo v tujih jezikih), ampak prevedene pesmi dojemajo z vsemi vanje vpisanimi konotativnimi, kontekstualnimi in intertekstualnimi pomeni ter iz njih, tudi s pomočjo napotkov v opombah in spremnih besedah, v skladu s svojo občutljivostjo dobivajo maksimalno informacijo in estetski užitek.

7 Možnosti nadaljnjega raziskovanja

Niti impoznatno število prevedenih pesnikov niti število ponatisov ne povesta vsega o tem, kako produktivno je v resnici sprejemanje. Vsaj za velike literature, ki so stalno prisotne v slovenski literarni zavesti, bi potrebovali celovitejše raziskave tega, v katerem obdobju in koliko so bile spodbuda za poglobitve umetniške spremembe pri Slovenicah. V drugi polovici 20. stoletja je bilo več pozornosti namenjene Grafenauerjevemu pojmovanju različnosti izvornika in prevoda: »selitev iz enega jezikovnega domovanja in kulturnega okolja v drugo zapušča digresivne sledove, ki se vtiskujejo v samo estetsko konfiguracijo prevoda« (Grafenauer 1998, 17), manj pa Bergerjevemu uvidu iz zavihka knjig *Mojstri lirike*, da se namreč sporočilo, zvonkost, lepota in vrtoglavost pesniških

podob, zapečatenih v izvirni pesmi, v drugačnem literarnem in kulturnem kontekstu ohranjajo ter hkrati spreminjajo »glede na dobo, v kateri so bili narejeni« in v odvisnosti od dojemljivosti naslovnika (prevajalca).

Manjka nam tudi interdisciplinarno raziskovanje, ki bi zgodovino prevajanja smiselno vgradilo v razvoj moderne slovenske poezije. Za to bi moralo iznajti analitične modele, ki bi v abstraktni pojem individualne ali skupinske poetike zajele primerjavo estetske funkcije jezikovnih sredstev in modelov sveta: nabor motivov in podob, načine izražanja subjektivnosti, žanrsko značilne perspektive, vrste izjavljanja, socialnozvrstne govornice, semantične in retorične figure, prevladujoče verzno-kitične vzorce ter izbire glasovnih ujemanj. Primerjalni in medbesedilni vidiki, vpisani v prevajalčevo lastno poezijo, ki jih je nakazal D. Bajt, bi zahtevali dobro poznavanje prevodne in izvirne ustvarjalnosti slovenskih pesnikov.

Začetek bi lahko bil provizorij naslednjih hipotez. Menartovo posvečanje romantikom se odraža v njegovi dosledni rabi metrično urejenega rimanega verza, v romantični nostalgiji, melanholiji in deziluziji, prevajanje Shakespeara v duhovitosti in Villona v smislu za drastičnost. Zlobčevo delo z italijanskim hermetisti je pustilo sled v njegovih poetoloških refleksijah in erotični liriki, v senzualizmu, pokrajinski determiniranosti in moderniziranju oblik. S španskimi pesniki je mogoče povezati Udovičevo sproščeno imaginacijo, rahljanje logičnih zvez, skrivnostnost, magičnost, zloveščo atmosfero, sinestezije, ritem prostega verza in eliptično skladnjo. Sled Kovičevega prevajanja Trakla so statične pokrajine, rezi z estetiko grdega, nakazano incestno razmerje, ob Rilkeju se je usmeril v izvorno spajanje čutnih zaznav in abstraktnih simbolov. Grafenauerjeva recepcija Benna, Hölderlina in Celana je analogna njegovemu občutju tujosti, razčlovečenju, elegičnemu in himničnemu zanosu, moči imaginacije, palimpsestni tehniki in cizeliranju jezika. Tauferjeva depersonalizacija, civilizacijski zaton, fragmentiranost, erudicija in intertekstualnost so se oblikovali ob prevajanju Eliota in Pounda, Novakova težnja v harmonizacijo nasprotij, prežemanje zvočne in semantične plasti pesniškega jezika, aktualizacija klasičnih in iznajdevanje novih strogih oblik ob prevajanju francoskih simbolistov, idealizacija erotike pa ob kultu ljubezni provansalskih trubadurjev. Tudi Deklevovi gnomični izreki ter filozofija reči napeljujejo k R. Charu in F. Pongeu.

O razvejani mreži impulzov, ki so se razširjali daleč čez čas, ko so bili objavljeni prevodi, je mogoče sklepati tudi iz posrednih strukturnih znamenj ali pribesedilnih informacij. Primeri citatov, aluzij in pastišev v zbirkah mlajših pesnikov, A. Jensterle Doležal, T. Kramberger, U. Zupana, R. Simoniška, P. Semoliča, M. Komelja idr., kažejo na vlogo časa v medliterarnem dialogu, ki v sprejemajoči kulturi spreminja kontekst branja prevoda: po dekontekstualizaciji dela in avtorja in rekontekstualizaciji v drugem kulturnem, literarnem in jezikovnem sistemu »tuji elementi [...] začnejo funkcionirati tudi v sistemih, drugačnih od izvirnih sistemov, kot njihova lastnost.« (Tokarz 2018, 100).

8 Seznam sorodnih poglavij v monografiji

Paul Celan v svetovni literaturi in slovenskem prevodu / Prevajanje Aleksandra Sergejeviča Puškina / Prevajanje Goetheja / Prevajanje Homerja / Svetovljenje Prešerna in svetovni prevodni sistem / Prevajanje italijanskih renesančnih pesnikov / Pomembne prevodne knjižne zbirke po drugi svetovni vojni

Bibliografija

- Bajt, Drago. 1993. »Knjižni prevodi svetovne poezije v slovenščino po letu 1945.« V *Prevod in narodova identiteta. Prevajanje poezije: 17. prevajalski zbornik*, uredila Majda Stanovnik, 28–38. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Bajt, Drago. 1997. »Udovičev prevajalski opus.« V *Jože Udovič – Interpretacije*, uredil Aleš Berger, 205–221. Ljubljana: Nova revija.
- Berger, Aleš. 1997. »Beležka ob Udovičevih prevodih Federica García Lorce.« V *Jože Udovič – Interpretacije*, uredil Aleš Berger, 238–243. Ljubljana: Nova revija.
- Berger, Aleš. 1998. *Krokiji in beležke*. Maribor: Založba Obzorja.
- Berger, Aleš. 2012. »Ponovni prevodi leposlovnih del.« *Sodobnost* 76, št. 11: 1343–1347.
- Crnkovič, Marko. 1990. »Poslušanje molka, odpravljanje nič.« V *Knjiga, izbrano delo Stéphanha Mallarméja*, 235–286. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Dolinar, Darko. 1977. »Vprašanja o prevajanju v literarni vedi.« *Slavistična revija* 25, št. 2–3: 278–291.
- Dolinar, Darko. 1984. »O mestu prevoda v literaturi.« *Jezik in slovstvo* 29, št. 4: 113–118.
- Friedrich, Hugo. 1972. *Struktura moderne lirike*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Gantar, Kajetan. 2016. »Razmišljanja o heksametu (1960).« V *Prevajalci o prevodu 2: Od J. Modra do J. Milič*, uredila Majda Stanovnik, 131–138. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Grafenauer, Niko. 1998. »Pesniški glas in čas.« V *Orfejev spev: Antologija svetovne poezije v izboru slovenskih pesnikov*, uredil Niko Grafenauer, 9–19. Ljubljana: Nova revija.
- Grafenauer, Niko, ur. 1998. *Orfejev spev: Antologija svetovne poezije v izboru slovenskih pesnikov*. Ljubljana: Nova revija.
- Grafenauer, Niko. 2010. »Nebo pod nogami.« V *Diham, da ne zaide zrak. Zbrane in nove pesmi*, 508–522. Ljubljana: Študentska založba.
- Grafenauer, Niko. 2016. »Med mimesis in poiesis (1993).« V *Prevajalci o prevodu 2: Od J. Modra do J. Milič*, uredila Majda Stanovnik, 243–245. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kos, Janko. 2001. *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Maček, Amalija. 2006. »O angelih: Rilkejeve Devinske elegije v prevodu Kajetana Koviča.« V *Prevajanje besedil iz prve polovice 20. stoletja*, uredila Martina Ožbot, 102–108. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Markič, Jasmina. 2002. »Španski romancero.« V *Prevajanje srednjeveških in renesančnih besedil. 27. prevajalski zbornik*, uredila Martina Ožbot, 209–214. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Menart, Janez. 1983. »Spremna beseda.« V *George Noel Gordon Lord Byron, Pesmi in pesnitve*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Menart, Janez. 1987. »Spremna beseda.« V *Zbrano delo François Villona*, 5–41. Maribor: Založba Obzorja.

- Menart, Janez. 2002. »O prevajalskem ptičjem mleku.« V *Prevajanje srednjeveških in renesančnih besedil. 27. prevajalski zbornik*, uredila Martina Ožbot, 61–91. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Menart, Janez. 2003. »O prevajanju francoskih romantičnih pesnikov.« V *Alfred de Vigny*, 139–144. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Menart, Janez. 2016. »O prevajanju poezije (1965).« V *Prevajalci o prevodu 2: Od J. Modra do J. Milič*, uredila Majda Stanovnik, 151–166. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Moder, Janko. 2016. »Garcia Lorca v slovenščini (1958).« V *Prevajalci o prevodu 2: Od J. Modra do J. Milič*, uredila Majda Stanovnik, 109–115. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Novak, Boris A.. 1989. »Glasbenica tišine.« V *Stephane Mallarme*, 109–136. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Novak, Boris A.. 1995. *Oblika, ljubezen jezika*. Maribor: Založba Obzorja.
- Novak, Boris A.. 2011. *Salto immortale: študije o prevajanju poezije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Ožbot, Martina. 2012. *Prevodne zgodbe: poskusi z zgodovino in teorijo prevajanja s posebnim ozirom na slovensko-italijanske odnose*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Pacheiner Klander, Vlasta. 2016. »Prevodi v *Antologiji vedskih pesmi* (2005).« V *Prevajalci o prevodu 2: Od J. Modra do J. Milič*, uredila Majda Stanovnik, 356–358. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Paternu, Boris. 1989. »Sodobna slovenska poezija kot evolucijski problem.« V *Obdobja in slogi v slovenski književnosti*, 195–224. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Pavček, Tone. 2016. »Brv nad prepadoma (1993).« V *Prevajalci o prevodu 2: Od J. Modra do J. Milič*, uredila Majda Stanovnik, 237–242. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Pintarič, Miha. 2002. »Villon: Prevod ironije in ironija prevoda.« V *Prevajanje srednjeveških in renesančnih besedil. 27. prevajalski zbornik*, uredila Martina Ožbot, 131–135. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Pogačnik, Jože, Silvija Borovnik, Darko Dolinar, Denis Poniž, Igor Saksida, Stanovnik Majda, Miran Štuhec in Franc Zadavec, ur. 2001. *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS.
- Poniž, Denis. 2001. *Slovenska lirika 1950–2000*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Pregelj, Barbara. 2006. »Federico Garica Lorca v slovenskih prevodih: problem prevajanja asonance.« V *Literatura v večkulturnem položaju in ustvarjalno delo Jolke Milič*, uredila Barbara Pregelj, 70–77. Nova Gorica: Univerza.
- Pretnar, Tone. 1986. »Stanislavovska in mickiewiczzevska kitica v slovenskih prevodih.« V *Sovretov zbornik*, uredili Kajetan Gantar, Frane Jerman in Janko Moder, 145–152. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Pretnar, Tone. 1993. *Veter davnih vrtnic: Antologija pesniških prevodov 1964–1993*, uredila Niko Jež in Peter Svetina. Ljubljana: Slava.

- Simoniti, Primož. 2016. »Latinska lirika srednjega veka – prevajalčevi problemi in dileme (2002).« V *Prevajalci o prevodu 2: Od J. Modra do J. Milič*, uredila Majda Stanovnik, 310–319. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Smolej, Tone. 1997. »Podobje v Udovičevih prevodih Baudelaira.« V *Jože Udovič – Interpretacije*, uredil Aleš Berger, 222–237. Ljubljana: Nova revija.
- Smolej, Tone. 2008. *Iz francoskega poslovenjeno: prispevki za zgodovino slovenskega literarnega prevoda*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanovnik, Majda. 2001. »Prevodna književnost.« V *Slovenska književnost III*, uredili Jože Pogačnik, Silviya Borovnik, Darko Dolinar, Denis Poniž, Igor Saksida, Stanovnik Majda, Miran Štuhec in Franc Zadavec, 573–595. Ljubljana: DZS.
- Stanovnik, Majda. 2005. *Slovenski literarni prevod 1550–2000*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanovnik, Majda, ur. 2016. *Prevajalci o prevodu 2: Od J. Modra do J. Milič*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Štefan, Rozka. 2003. »Poljska poezija 'nepoetičnih časov' pri Slovencih.« V *Prevajanje realističnih in naturalističnih besedil. 28. prevajalski zbornik*, uredil Tone Smolej, 194–209. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Štefan, Rozka. 2006. »Poljska simbolistična poezija v slovenskih prevodih.« V *Prevajanje besedil iz prve polovice 20. stoletja. 31. prevajalski zbornik*, uredila Martina Ožbot, 41–57. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Tokarz, Božena. 2019. *Eseji o poljsko-slovenskem književnem prevajanju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Vevar, Štefan. 2001. »O Kovičevih prevodih Rilkeja.« V *Kajetan Kovič – Interpretacije*, uredil Vid Snoj, 295–319. Ljubljana: Nova revija.
- Zlobec, Ciril. 1963. »Sodobna italijanska lirika.« *Sodobnost* 16, št. 1: 97–99.
- Zlobec, Ciril. 2016. »To in ono, a ves čas eno samo. Izpoved prevajalca – brez zardevanja in slabe vesti (2002).« V *Prevajalci o prevodu 2: Od J. Modra do J. Milič*, uredila Majda Stanovnik, 320–332. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Žnidaršič, Martin. 1985. »Kupovanje knjig.« V *Knjiga in bralci III*, uredil Gregor Kocjan, 105–128. Ljubljana: Kulturna skupnost Slovenije.

VPLIV PREVODOV NA RAZVOJ NOVIH LITERARNIH VZORCEV V POEZIJI

V poglavju predstavljamo prevajanje svetovne poezije v slovenščino v drugi polovici 20. stoletja. Razvoj slovenskega leposlovja je namreč ravno v tej zvrsti potekal najhitreje in se ujel z razmahom literarnega prevajanja. Od 80. let dalje je sprotno kritiško presojo dopolnila analiza in zgodovina prevajanja, toda sama dejavnost je bila izključena iz literarnozgodovinskih pregledov kot neenakovredna izvirni produkciji. In vendar so

prevajalci, pogosto sami pesniki, ravno s tem dokazovali izrazne potenciale slovenščine, se poglobljali v norme in načela medliterarne komunikacije, usmerjali recepcijo in širili strokovno znanje o kanonu svetovne poezije, si prizadevali uživati se v zapletena tujejezična besedila, prenesti njihove značilnosti in jih udomačiti v ciljni literarni kulturi. Iskanje ravnotežja med posnemanjem izvornikov in prilagajanjem domačim vzorcem je bilo še posebej zahtevno pri oblikah, ki so nastale v jezikih z drugačnimi prozodičnimi lastnostmi. Za objavo prevodov sta bili najbolj zaslužni založbi Mladinska knjiga s popularno zbirko *Knjižnica Kondor* in elitno zbirko *Lirika* ter Cankarjeva založba z zbirko *Nobelovci* in *Bela krizantema*. Slovensko literarno obzorje se je najprej širilo ob antičnih in romantičnih pesnikih, od konca 60. let dalje so nove spodbude prihajale iz poezije dekadence, nove romantike in simbolizma, razvojno zelo produktivno pa je bilo prisvajanje avantgardnih gibanj in modernizma. Na formativno vrednost prevodne poezije in prevajanja kot spodbude za razvijanje lastne so poleg raziskovalcev opozorili tudi pesniki. Iz njihovega izbora in komentarjev najljubših pesmi lahko razberemo, da se t. i. vplivom niso podrejali, temveč se na globinsko sprejemanje pripravljali skozi lastni ustvarjalni proces. Pričujoči prikaz potrjuje spoznanje, da je prevajanje pomembno sredstvo transfera tujih jezikovnih, literarnih in kulturnih modelov, pri katerem se v drugačnem okolju tuji elementi ohranjajo, spreminjajo in navsezadnje začnejo funkcionirati kot lastnost domačega sistema.

THE IMPACT OF TRANSLATION ON THE DEVELOPMENT OF NEW LITERARY PATTERNS IN POETRY

This chapter presents the translation of world poetry into Slovene in the second half of the 20th century. The development of this genre in Slovene was rapid and aligned with the expansion of literary translation. Since the 1980s on, contemporary literary criticism was accompanied by translation analysis and translation history, but the actual practice of translation was excluded from literary history overviews, since it was regarded as inferior to original production. Nevertheless, translators, often poets themselves, used translation to prove the expressive potential of Slovene, to study the norms and principles of intra-literary communication, to inform the domestic reception of poetry, and to expand the knowledge of the world poetry canon. They also attempted to understand complex foreign-language texts, transferring their characteristics and domesticating them in the target literary culture. The search for a balance between imitating the original and adapting it to the domestic patterns was especially demanding for those forms which originated in languages with different prosodic features. Two publishing houses take most credit for publishing translated poetry – Mladinska knjiga with its popular collection *Knjižnica Kondor* and its elite collection *Lirika*, and Cankarjeva založba with the collections *Nobelovci* and *Bela krizantema*. The Slovene

literary horizon expanded with translations of poets from antiquity and romanticism. Since the 1960s new incentives have come from the translation of decadent poetry, neo-romanticism and symbolism, and particularly productive were translations of avant-garde and modernist poetry. Not only researchers, but also poets themselves recognised the formative impact of translated poetry and translation on the development of their own poetic expression. Their selection of and comments on their favourite translated poems suggest they did not simply submit to foreign influences, but accepted the foreign through their own creative process. The present overview confirms that translation is an important means of transfer of foreign linguistic, literary and cultural models, where foreign elements are first retained or modified in a different environment, and then ultimately accepted as a feature of the domestic system.